

Et Par Træk af Himmelbrevenes Historie.

Af Johannes Vejlag, Høve, Dalmose.

*Da Just fra Thisted fik Besøg
af Ærkeenglen Michal; og Bødlen ikke kunde
halshugge Tjeneren paa Tandrup.*

Nogen almindelig Fremstilling af Himmelbrevenes Historie, deres Vandringer og Forudsætninger skal der af flere Grunde ikke gives her. Det vil bl.a. ogsaa føre for vidt og falde uden for Aarbogens Rammer. Men det kan vel have sin Interesse, det er i hvert Fald ikke tidligere paavist, at flere af disse Himmelbreve, som iøvrigt er langt mere udbredt ogsaa i vore Dage end almindelig antaget, har lokalhistorisk Tilsnit. Navnlige Brevene fra den ”nyere Tid” har ofte indflettet Tildragelser, der knytter dem til en bestemt By, Herregaard, Person e. l. Disse to Ting: Himmelbrevenes store Udbredelse og deres lokale Tilknytning her til Amtet, skal der kort redegøres for paa de efterfølgende Sider.

Til Indledning maa jeg nævne, at der findes to Hovedtyper eller Arter af Himmelbreve: Amulettypen og Bodstypen; selvfølgelig med mange Varianter og Afvigelser¹). Amulettypen er langt den talrigste. Disse Breve findes her i Landet i sikkert næsten talløse Mængder. De anvendes særlig i Krigen, baade Trearskrigen og i 1864²); hvor Størsteparten af den danske Hær var forsynet med disse Breve, der ved en tilfældig Sammenblanding af store Bogstaver lover Beskyttelse mod bl. a. Staal og Bly, mod Torden og Lynild; og de kan altid stille Blod. I Verdenskrigen var de ogsaa almindelige³); saavel som i Krimkrigen, i den italienske Krig 1859 og i den fransk-tyske Krig 1870⁴).

Bodstypen har to Former: a) Breve, der antages at være nedfaldet i Holsten (eller Italien)⁵); og Breve, der

er overbragt af Ærkeenglen Michal til en Mand ved Navn Just, som boede i Assens. Overbringelsen skete ”en Miil fra Assens, ved et Hus som kaldes Møllehuset”⁶).

Med Bodstype b. er vi paa dansk, stedbestemt Grund; og til og med er Manden Just ingen Sagnfigur, men en historisk Person, hvad der sikkert er de færreste bekendt. Han levede ganske vist ikke i Assens; men var en velanset Gaardmand paa Holbækegnen og hed Just Jensen. Han fødtes i Sommeren 1648 som Søn af Jens Justesen, og 1677 giftede han sig med Anne Jensdatter, og de boede i Ondløse. Efterretningen herom findes i Lynge-Kronborg Herreders Provstebog; saa de er paalidelige nok⁷).

Lokaliseringen af Bodstype b. til Assens er almindelig udbredt og kendt over hele Landet, som det ogsaa fremgaar af Notehenviisningen; men til Gengæld har denne Lokalisering været anset for at være den eneste eksisterende saavel af Bodstypen som af Amulettypen. Det er imidlertid ikke rigtigt. Undertegnede foretog saaledes i 1930-31 en Undersøgelse (støttet af Størsteparten af Provinspressen), der, foruden at vise den overordentlige store Udbredelse disse Breve har den Dag i Dag (paa en enkelt Dag modtog jeg 80 Breve!), godtgjorde, at der saa godt som overalt i Landet findes lokaliserede Himmelbreve.

Her i Amtet har jeg fundet 2 Breve af Bodstypen og 5 af Amulettypen, der er lokaliserede. Brevene er i det væsentligste ens, saa der vedføjes kun et af hver Type.

Først Bodstypen, der alle har Tilknytning til Thisted.

¹ Dania III, S. 193-228.

² E. T. Kristensen: ”Danske Sagn”, 2. Afd. 1893, S. 325, 329. Jens Kamp: ”Danske Folkeminder”, S. 317. E. T. Kristensen: ”Jyske Folkeminder”, S. 319. Anders Uhrskov: ”Sagn og Tro”, S. 187. Dania III, S. 223. Salomonsens Leksikon, B. XI, S. 472. Langelands Avis 15. og 19. Maj 1931. Vendsyssels Tidende 16. Septbr. 1931. Vejle Amts Folkeblad 23. Maj 1931. Møens Dagblad 11. Maj 1931.

³ Sønderjydske Maanedsskrift Nr. 8, 1. Febr. 1926, S. 117. Nr. 9 1. Marts 1926, S. 132. Nr. 10 1. April 1926, S. 149. Langelands Avis 19. Maj 1931. Ejvind Bergrav-Jensen: Krigerliv og religiøsitet, S. 165 o. f.

⁴ Dania III, S. 223.

⁵ Jens Kamp: Danske Folkeminder, S. 316, 318. E. T. Kristensen: Danske Sagn, 2. Afd. 1893, S. 327, 328. S. Kjær: Fra Stavnsbaandets Dage, 1888, S. 317. Skattegraveren III, S. 30. E. T. Kristensen: Jyske Folkeminder VI, S. 213, 214. Anders Uhrskov: Sagn og Tro, S. 187, 195. Sønderjydske Maanedsskrift,

Nr. 1, 1. Juli 1926, S. 9. Randers Dagblad 3. Nov. 1930. Vendsyssels Tidende 13. Maj 1931. Ribe Stiftstidende 5. Maj 1931. Aarhus Amtstidende 8. Maj 1931. Ærø Folkeblad 12. Maj 1931. Fyens Venstreblad 6. Juni 1931. Vejgaard Avis 19. Juni 1931.

⁶ E. T. Kristensen: Danske Sagn, 2. Afd. 1893, S. 229. Skattegraveren III, S. 74. Jens Kamp: Danske Folkeminder, S. 318-20. Anders Uhrskov: Sagn og Tro, S. 192. Kirke-Leksikon for Norden, Bd. IV, S. 1014. Fynsk Hjemstavn, 9. H. 3. Aarg. Sept. 1930, S. 140. Ringsted Folketidende 8. Maj 1931. Lolland-Falsters Venstreblad 14. Maj 1931. Dybbøl-Posten 23. Maj 1931. Langelands Avis 19. Maj 1931.

⁷ Kirkehistoriske Samlinger, 5. Rk., B. VI, S. 585.

Himmel-Brev.

Paa en Miil nær Thisted skete det, at en Mand, som hed Just, mødte en ung Karl i brune Klæder med en stor Hue paa Hovedet, men ingen Knapper i sin Kjole (Kjordel). Den unge Mand gav Just (Navne Mads, Jens og Peder forekommer ogsaa), et Brev, for at han kunde give Præsten det; men han (Præsten) sagde, at det maatte være et Spøgelse. Derfor kom den unge Mand til Just anden Gang og sagde, at han var en Engel udsendt fra Gud; hvorpaa han slog sin Kjordel til Side og var da saa klar, som en Lue, saa at Just ikke kunde see paa ham for hans Klarheds Skyld, og faldt ned af Forskrækkelse; men Englen sagde til ham: Frygt dig ikke, dig skal intet skade; men gaa til Præsten og lever ham dette Brev og siig til hannem: at Gud ikke kan have Roe for de Fortryktes Suk og Raab Skyld, thi de faaer ikke være i Fred paa Jorden, som de skal ligge udi, baade for de svære Synder, som gaar i Svang, og den store Hovmodighed, som Menneskene daglig lever i. Dette samme Brev var skrevet med forgyldne Bogstaver og lyder, som efterfølger:

Giv Agt paa dette Brev.

Den som vanhelliger Sabaten, han er forkastet, som Skrivten siger; thi raader jeg Eder, at I ikke arbejder om Søndagen, enten paa Eders eget eller andres Arbejde; men at I flittig gaar i Kirke, baade Gamle og Unge, for at høre Guds Ord med Andagt. I haver 6 Dage i Ugen til at gjøre Eders Arbejde paa; Sabaten skal I holde reen og hellig: Den som ikke gjør, skal straffes, baade Gamle og Unge. I skal ikke smuke Eders Ansigter eller kruse Eders Haar, og dermed bedrive Hoffart, som Herren selv i sit hellige Ord har forbudt. Afbeder hver hos Gud Eders Synder, paa det de maa Eder forlades: Bedrive ikke Ondt i mit Navn; thi jeg haver skabt Eder af Intet, og kan gjøre Eder til Intet igen. Ærer Eders Forældre med Ord og Gierninger, saa skal I have Lykke og Velsignelse baade her og hisset. I skal ikke slaa ihjel, I skal ikke bedrive Hoer; I skal ikke stjæle; I skal ikke sige falsk Vidnesbyrd; men tale Sandhed; I skal ikke begiere Eders Næstes Gods. Hver den, der ikke troer Guds Ord, den bliver fordømt; men hver som troer det, skal have Løn og Velsignelse af Gud. Hvo dette Brev haver i sit Huus, og ikke aabenbare disse Guds Befalinger, der er ingen ret Christen; men hvo som lever derefter, om de end haver saa mange Synder, som Sand i Havet, Løv og Græs paa Jorden, samt Stierne paa Himmelen, skal de alle ved en sand Troe paa Eders Forløser forlades Eder; men den, der ikke troer, skal ei undgaa Døden. Og dersom I ikke omvender Eder, saa skal I være evig fordømte. Gud

skal spørger Eder paa den sidste Dag, da kan I ikke svare ham Eet til Tusinde for Eders mange Synder. Hvo dette Brev haver i Huus, eller hos sig og gjør derefter, hannem skal da Jorden og Veiret ikke skade; men altid bevares for Ild og Vand, ja ham skal vederfares alt godt. Holder Guds Bud, som han haver givet Eder, og aflægger Hoffærdighed, Fraadseri og Drukkenskab, Guds Ords Foragt og Bespottelse. Haver de gudsfrygtiges Bøn og Raab ikke været, saa havde der ei kommet Regn paa Jorden i lang Tid (mange Breve har her 5-6-9-15-17 Aar): men dersom I ikke omvender Eder, da skal Verden snart forjaa. Der skal blive saadan Krig og Blods Udgydelse, at den ene ikke kan kiende den anden. Ja, der skal blive saadan Sygdom og Pestilente, at den, som lægger sig frisk og sund om Aftenen, skal om Morgenen være død. Der skal blive saa stor Jammer og Elendighed, at Menneskene skal raabe: Hvor! Hvor skal vi finde Trøst, vi arme og Elendige, som ikke har omvendt os fra Synd og Ondskab! Men dersom I omvender Eder, saa skal i fornemme, at et Menneske paa hundrede Aar skal ansees for tredsindstyve Aar. Eders Næring skal forøges, Sorg og Bedrøvelse skal formindskes, siger Herren Eders Gud. Det Menneske, som lever efter dette Brev, og gjør derefter, den skal blomstre af Velsignelser, det er aabenbart.

Christus er Lovens Ende, hvo som troer paa hannem, den er retfærdig.

Dette er passeret en Miil fra Thisted ved et Hus, der kaldes Møllehuset.

Originalen til ovenstaaende Brev er trykt paa træfrit Papir, indrammet af Ornamenten, som efter Trykningen var haandmalede med røde og blaa Farver. Ved hver Side var to Søjler med omslyngende Blomster og øverst paa Søjlerne en Engel med Palmer i Hænderne og Krone over Hovedet.

Dernæst Amulettypen, der alle har Lokaltilknytning til Tandrup; men ud over det stedsbestemte er Brevene ens:

Et Christeligt Brev.

Der var engang en Greve paa Tandrup, der havde en Tjener, som han vilde lade henrette F L S N C. Da dette skulde ske kunde Skarpretteren ikke faa Hovedet af ham da Greven saa det, spurgte han om, hvorledes det kunde gaa til at ingen Sværd kunde beskadige ham; derpaa viste Tjeneren ham dette Brev med følgende Bogstaver L J T K H B H N K. Efter Greven havde seet Brevet befalede han at enhver paa Gaarden skulde bære et saadant hos sig; naar han for Eksempel end Næse bløder eller man har blodige Saar, hvor Blodet ikke kan stilles, tager man dette Brev og lægger det paa Stedet, da skal Blodet nok stilles. Hvem som ikke vil tro dette, han kan skrive ovenstaaende Bogstaver paa sin Sabel eller sit Gevær

og stille paa en Plads, da vil han ikke lidt forundre sig; hvem som har dette Brev paa sig kan ikke blive forhekset og hans Fjender kan ingen Skade tilføje ham, dette være de hellige 5 Vunder K G T H K, og at ingen falsk Dom kan blive holdt over dig H H S S; hvem som bærer dette Brev hos sig kan hverken træffes af Lyn eller Torden. Vand og Ild kan heller ikke skade ham. Dette Brev er bedre end Penge i Navnet Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand; saa sand Jesus Kristus stod stille i Oliehaven saa skal og alt Geværdskyts staa stille, hvem som bære dette Brev paa sig vil ikke blive beskadiget af fjendtlige Geværdskyts, og Vaaben vil ikke træffe ham. Gud vilde bevare ham imod Tyve og Røvere; ingen Ting kan beskadige ham; han maa ikke frygte for Pistol, Geværdsjud; men staa stille, der maa staa stille ikke synligt og usynligt, Geværer med Mishaav (?) Befalinger i Gud Fader, Gud Søn og Guds den Helligaands Navn. Gud være med mig. Hvem som har denne Velsignelse hos sig mod Fjenden, den vil blive bevaret for Geværskyts; hvem som ikke vil tro dette, han skriver det op og hænger det om Halsen paa en Hund og skyder paa den, saa skal han faa at se, at det som er skrevet er sandt; hvem som har dette Brev paa sig, han kan ikke blive taget til Fange eller saaret af Fjendtlige Vaaben. Amen. S J S F B. Saa sandt som det er at Jesus Kristus er død og faren til Himlen, saa sandt som han har vandret her paa Jorden, kan jeg ikke blive stødt eller saaret af Fjendens Vaaben. Kød og Indvolde alt skal blive ubeskadiget; jeg sværger alle Vaaben af den(ne) Jord med den levende Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand. Jeg beder i vor Herres Jesus Kristus Navn og Blod, at ingen Kugle maa træffe mig, det være af Guld, Sølv og Bly og Jern. Gud i Himlen gør mig fri for alt, Navnet Gud Fader, Gud Søn og Gud den Helligaand. Amen. K T G H KS.

Originalen til ovenstaaende Brev, der er trykt, har været baaret af en Soldat i 1864.

Vi har nu set, at begge Typer af Himmelbreve har Lokaltilknytning her til Amtet. Lokaliseringen er jo i og for sig ret forstaaelig; kun mærkeligt, at det ikke tidligere er paavist; thi Brevene bliver jo ligesom mere, skal vi sige "personlige", naar der i Stedet for: "Paa en Miil nær Assens" sættes: "Paa en Miil nær Thisted". Og i Brevets Slutning: "Dette er passeret paa Fyen en Miil fra Assens ved et Hus, som kaldes Møllehuset"; sættes: "Dette er passeret en Miil fra Thisted ved et Hus, som kaldes Møllehuset".

Og i Amulettypen i Stedet for: "Der var engang en Greve osv." sættes: "Der var engang en Greve paa Tandrup osv."

Om denne Lokalisering skyldes Fejlskrivning eller er bevist skal være usagt. Det sidste kan meget vel være tænkeligt, da der har været drevet en ret udstrakt Handel med disse Breve. Vi kan jo næsten kalde det en Slags "reformeret Afladshandel". Og rent "forretningsmæssig" kan Lokaliseringen jo nok have sin Betydning. Men maaske kan det senere lykkes at afdække Vejene for Lokaliseringen. Enhver Oplysning, Breve i Original eller Afskrift, vil derfor blive modtaget med Taknemmelighed af undertegnede; der i Dansk historisk Fællestidsskrift eller i Bogform vil søge at belyse denne af tidligere Slægters mellem Tro og Overtro svingende Fantasi, der, som det er nævnt,⁸⁾ rækker op til vore Dage.

(Historisk Årbog for Thisted amt 1934, side 453-459)

⁸⁾ Dania III, S. 226. Sønderjydsk Maanedsskrift, Nr. 1 ¹/₇ 1926, 3. Aarg., S. 9. Ejvind Beregrav-Jensen: Krigerliv og religiøsitet, S. 165, o. f.